

*INFLUENȚE ALE LITERATURII PATRISTICE
ÎN A DOUA PREDOSLOVIE A „PSALTIRII”
DE LA ALBA IULIA (1651)*

Florentina Nicolae*

Studiul de față își propune să contrazică o frază a lui G. Călinescu, din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, conform căreia prefețele tipăriturilor religioase din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea sunt originale, însă stereotipe și încălcite (ed. 1993, p. 10). Vom analiza *Predoslovie la Psaltire și către cititoriu*, din *Psaltirea* publicată la Alba Iulia, de către mitropolitul Simion Ștefan, în 1651, cu titlul *A lui David proroc și împărat cântare „Sefer Teillim” ce să zice „Cartea laudelor” sau „A psalomilor lui David”*.

Apariția acestei tipărituri trebuie relaționată cu intensă politică de calvinizare a românilor ortodocși, practică în secolul al XVII-lea, cu precădere în vremea mitropoliților Ilie Iorest și Simion Ștefan. În acest context se încadrează traducerea și publicarea unor lucrări precum *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) și *Psaltirea* tipărită tot la Bălgrad (Alba Iulia) în 1651. Însă intențiile politice și doctrinare care au stat la baza acțiunilor de difuzare a acestor traduceri românești au fost depășite de importanța lor în modernizarea culturii românești în ansamblul ei (Mârza 2005: 122).

Ambele traduceri sunt precedate de câte două predoslovii, prima adresată principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi al II-lea (*Predoslovie către măriia sa, craiul Ardealului* – 1648, 1651), iar a doua adresată cititorilor români (*Predoslovie către cetitori* – 1648, respectiv *Predoslovie la Psaltire și către cititoriu* – 1651). În ambele situații, numai predoslovie către principe este semnată de mitropolitul însuși, pentru cea de-a doua s-au înaintat doar supoziții (Wainberg-Drăghiciu 2011: 220). Ambele predoslovii către cititori menționează limbile din care s-au făcut traducerile: greacă, slavonă, latină pentru *Noul Testament*, respectiv ebraică pentru *Psaltire*¹.

Predosloviile edițiilor îngrijite de mitropolitul Simion Ștefan sunt un exemplu strălucit de erudiție biblică și patristică, redactate într-un stil foarte clar, cu referințe critice plasate pe lateral, după tipicul epocii. De altfel, exegeza contemporană a subliniat acest aspect al modernității tipăriturilor mitropolitului Simion Ștefan, în contextul spațiului cultural european:

* Universitatea „Ovidius” din Constanța.

¹ Cf. Emanuel Conțac, *Noul Testament de la Bălgrad (1648)*, în „Oglindanet. Revistă de informație și analiză cultural-religioasă”, http://oglindeanet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=789:noul-testament-de-la-blgrad-1648&catid=119:grand-format&Itemid=2, accesat la 1.02.2013.

„Simion Ștefan punea însă și el în evidență, în același timp și tot prin cartea tipărită, nevoia de limpezire nu doar a exprimării, ci și a semnificației textului sacru. În Noul Testament apărut la Bălgrad, în 1648, și în Psaltirea imprimată tot acolo, în 1651, numeroasele glose marginale depășesc prin utilitate simpla dorință de clarificare a sensului unor cuvinte. Învățăatul ardelean se apropia astfel de modelul utilizat în epocă în edițiile critice occidentale” (Chivu 2009: 40).

În *Predoslovie la Psaltire și cătră cititoriu*², mitropolitul Simion Ștefan reafirmă faptul că traducerea s-a făcut *din limbă jidovască pre limbă rumânească* (ed. 2001, p. 79), subliniind astfel caracterul inovator al traducerii, prin raportarea la versiunea ebraică.

Scopul utilitar al traducerii lui Simion Ștefan reiese din expunerea cu caracter didactic a patru subiecte majore:

1. caracterul sacru și utilitatea psaltirii: *psaltirea este carte sfântă și-i lăudată și foarte-i de folos sufletului omului* (ed. 2001, p. 79);
2. expunerea în rezumat a fiecărui psalm în parte, la începutul acestuia: *despre summa psaltirii (ibidem)*;
3. structura textului: *despre părțile și despre rândul psaltirii (ibidem)*;
4. autorii psaltirii: *cine au scris psaltirea (ibidem)*.

Autorul(-ii) *Predosloviei* consideră *Psaltirea* drept un compendiu al Sfintei Scripturi, o carte de înțelepciune, universală și atemporală³. Aici este demonstrată originea divină a Bibliei, este vestită sosirea Mântuitorului, sunt descrise calitățile, atributele, firea și faptele lui Dumnezeu Tatăl, se arată cum se obțin iertarea păcatelor și viața veșnică. Ideile enunțate, referitoare la caracterul profetic al *Psalmlor*, sunt preluate din lucrarea Fericitului Augustin *Enarrationes in Psalmos*, în care autorul demonstrează că aproape fiecare verset al psalmilor conține o referire la Noua Lege, la viața și filosofia Mântuitorului⁴. Aceeași demonstrație este făcută de Euthimius Zigabenus în *Prefața sa la Comentarii asupra tuturor*

² Despre această *Predoslovie* și izvoarele patristice utilizate, vezi studiu Arhimandritului dr. Policarp, *360 de ani de la apariția „Psaltirii de la Bălgrad” din 1651*, <http://www.ziarullumina.ro/articole/1702;1;57277;0;360-de-ani-de-la-aparitia-Psaltirii-de-la-Balgrad.html>. Preluare de pe site-ul Bibliotecii Sfântului Sinod. Patriarhia Română: <http://bibsionod.ro/tag/carte-veche-romaneasca>, accesare la 10.02.2013.

³ Această idee transcende veacurile de exegeză biblică. Iată frumoasele cuvinte scrise de IPS Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului, cu referire la perenitatea Psaltirii: „Se poate spune că în Psaltire găsim adunată experiența de veacuri a omenirii, că aflăm ceea ce antichitatea a spus mai bun și mai frumos în legătură cu neliniștile omenești. De aceea nu este de mirare că Psaltirea a și fost cartea cea mai des întrebuințată, că a fost limanul către care au alergat sufletele noastre”.

<http://psaltirea.wordpress.com/2009/03/07/ips-teodosie-despre-rugaciune-in-carte-psalmlor-4/>, accesat la 1.02.2013.

⁴ Aceste idei sunt prezente și în gândirea altor scriitori din literatura patristică, de exemplu, Niceta de Remesiana: *Nam quicquid lex, quicquid prophetae, quicquid euangelia ipsa receperunt, in his carminibus suavi meditantium dulcedine continentur* (Căci orice, Legea, profeții și însăși Evanghelia se cuprind în aceste cântări ale celor ce le rostesc cu suavă dulceață). Niceta de Remesiana, *De psalmodiae bono*, V, în Sfântul Niceta de Remesiana, *Opere*. Traducere din limba latină, introducere și note de lect. dr. Ovidiu Pop, București, Editura Sophia, 2009, p. 142.

psalmilor, un autor pe care autorii *Predosloviei* îl vor cita sau parafraza mai departe. Acesta consideră că dincolo de faptele istorice descrise în *Psaltire*, pot fi identificate în versete profeții (*prophetia*) despre viața Mântuitorului, patimile și învierea Lui, despre Tatăl, Fiul și Sfântul Duh (Zigabenus 1573[1864]: 49).

Ceea ce aduc nou autorii *Predosloviei* românești sunt exemplele din *Psaltire*, pentru fiecare idee enunțată. Astfel, chiar și cele Zece Porunci pot fi identificabile în varii versete psalmice. Ca metodă argumentativă, autorul pune în paralel pasaje vetero- și neotestamentare cu fragmente din psalmi: *În a 9 porâncă ne porâncește Dumnezeu să nu grăim mărturie strâmbă spre prietenul nostru. Despre aceasta grăiaște David, psalom 14 prespe tot, i psalom 6, stih 8 i psalom 51, stih 1, 3, 4. În a 10 porâncă contenește Dumnezeu pohta cea rea și, împrotivă, porâncește carea e curată și sfântă. Despre aceasta grăiaște David, psalom, psalom 50, stih 8, 12: „Și Duh drept înnoiaște.” Așa, cu știrea lui Dumnezeu arătăm cumu-s sfinții psalomi de folos, de învățătură carea e în dreptate* (*Psaltirea* 1651 [2001]: 89).

Pentru a demonstra utilitatea psalmilor, Simion Ștefan se raportează la hermeneutica patristică, pentru început, la Sfântul Vasile cel Mare și Fericitul Augustin: *Auziț, rogu-vă, lauda psaltirii din gura lui Vasilie și a lui Avgustin*⁵. Credem că este vorba de fapt de o singură sursă, introducerea amplă a lui Vasile cel Mare din *Omilia* la primul psalm, a cărei traducere în latină de către Rufinus de Aquileia a fost atribuită lui Augustin (Augustinus 1865: 63–64).

Simion Ștefan procedează la o citare aproape exactă a primelor două subcapitole din omilia baziliană la psalmul întâi, asumându-și, dar și generalizând *scopul didactic și moral al omiliei sale* (*Psaltirea* 1651 [2001]: 89)⁶:

<p>I. Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și folositoare. (...) Cartea Psalmilor, însă, cuprinde ce este folositor din toate: profetește cele viitoare, ne aduce aminte de faptele istorice, dă legi pentru viață, ne învață cele pe care trebuie să le facem. Și, ca să spun pe scurt, Cartea Psalmilor este o vistierie obștească de învățături bune, dând fiecăruia, după sârghița lui, ce i se potrivește. Tămăduiește rănilor vechi ale sufletelor și aduce grabnică însănătoșire</p>	<p>Toată Scriptura Sfântă de Dumnezeu-i răsuflată i proț, așa grăiesc de psaltire: „Cartea Psaltirii” cuprinde toate lucrurile care-s de folos; lucrurile venitoare le proorocește; viilor le rânduieste lege și le tocmește obiceiuri și (pre scurt să zic, cu un cuvânt) easte vistiarul a toate învățăturilor bun, vacarele-s de lipsa spăseniei omului. Că ranele ceale de demult ale inimilor le vindecă, și celor noao încă le dă leac; beteagii vrăcuieste-i, pre cei sănătoș ține-i și-i păzește, și</p>
---	--

⁵ Cei doi scriitori patristici sunt autorii unor lucrări de hermeneutică psalmică. Sfântul Vasile cel Mare a redactat *Omilia la Psalmi* (acoperind doar primii paisprezece psalmi), iar Fericitul Augustin este autorul tratatului *Enarrationes in Psalmos*, lucrare monumentală, în care sunt comentați toți psalmii.

⁶ Alin Tat, *Vox totius Christi. Psalmul 1 după Augustin și Vasile cel Mare*, în „Oglindanet. Revistă de informație și analiză cultural-religioasă”, http://www.oglandanet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=649%3Avox-totius-christi-psalmul-1-dup-augustin-i-vasile-cel-mare&Itemid=54, accesat la 31.01.2013.

<p>celui de curând rănit; îngrijește pe cel bolnav și păstrează pe cel care nu-i atins de boală; într-un cuvânt, îndepărtează, pe cât e cu putință, patimile care se încuibaseră în felurite chipuri în viața oamenilor; și face aceasta cu seducție măsurată și cu dulceață, sădind în suflet gând plin de înțelepciune.</p> <p>Duhul cel Sfânt a văzut că neamul omenesc e greu de îndrumat spre virtute și că noi, din pricina înclinării spre plăcere, neglijăm cu totul viețuirea cea dreaptă. De aceea ce face? A unit dogmele cu plăcerea cântatului, ca, odată cu dulceața melodiei, să primim pe nesimțite și folosul cuvintelor de învățătură; face la fel ca doctorii cei înțelepți; aceștia deseori ung de jur împrejur cu miere paharul în care dau bolnavilor fără poftă de mâncare, doctorii mai amare. Pentru aceasta, dar, ni s-au alcătuit aceste melodii armonioase ale psalmilor, pentru ca celor care sunt copii cu vârsta sau celor care sunt cu totul tineri cu purtarea să li se pară că ei cântă, dar de fapt își instruiesc sufletul. Că n-a plecat de la biserică cineva dintre cei mulți și trândavi păstrând cu ușurință în minte vreo poruncă apostolică sau profetică; dar cuvintele psalmilor le cântă și le fredonează și în piață. Dacă unul din cei care se sălbătesc cumplit din pricina mâniei intră în biserică, ei bine, când începe să se cânte psalmul, atunci, datorită melodiei, pleacă din biserică cu sălbăcia sufletului potolită.</p> <p>II. Da, psalmul este liniște a sufletelor, conducător al păcii; potolește tulburarea și valvătaia gândurilor, înmoaie mânia sufletului și înfrânează pe cel desfrânat. Psalmul leagă prietenii, unește pe cei de</p>	<p>scârba o domolește, slăbiciunea inimilor noastre o întărește; și gândurile noastre le îndereptează, ca să fie pre voia lui Dumnezeu.</p> <p>Că văzu Duhul Sfânt neamul că-i cu nevoie a-l aduce spre fapte bune pântru slăbiciunea firii omenești, ce mai vârtos să pleacă spre fapte reale, lăsând înapoi năravul vieții creștinești. Derept aceea, ce făcu? Împreună cu învățăturile sfinte cântece sufletești și frumoase și dezmiertate și cu glasuri cuvioase să primim cu mai mare dulceață învățăturile sufletești și cântările psalomilor, cum fac vracii cei știutori: când dau băătură amară bolnavului, ei ungu usnele paharului dinafară cu dulceață, ca să nu urască folosul leacului pentru amărăciunea băuturii. Pentru aceea au aflat noao cântările psalomilor cu glasuri cuvioase. Ca, de-ară fi oarecarii poroboci au tineri cu firea, cântând cu glas, cu de-adinsu învață-ș inimile sale; că neci porânca apostolilor, neci prorocia Prorocilor nu o poate primi cineva lesne dintre oamenii cei proști și leaneș, neci nu o pot ținea minte deaca ies din besearică. Iar cuvintele psalomilor le cântă și acasă și le poartă cu sine și afară; și când va fi cineva cu inima amărâtă și mânioasă sau tristă și va auzi glasul cântărilor psalomilor, numaidecât să mângâie și să îmblânzească.</p> <p>Psalmul easte liniștea inimilor și pacea sufletelor; tulburările și undele inimilor le contenește, că moaie mânia mintei și hlăpia o întoarce spre trezvie; psalomul strânge prietinie, îndărăptnicii asamănă-i, pizmașii împacă-i; că cine ară putea ținea mai mult pizmă pre om, când</p>
--	--

<p>departe, împacă pe cei învrăjbiți. Cine se mai poate socoti vrăjmaș cu cel care a înălțat același glas spre Dumnezeu? Cântatul psalmilor aduce, deci, cel mai mare bun: dragostea. Cântatul împreună este ca un lanț care duce la unire; unește poporul în simfonia unui singur cor. Psalmul pune pe fugă demoni și aduce îngeri într-ajutor; este armă pentru frica de noapte, odihnă pentru ostenele zilei; este întărirea pruncilor, podoabă celor în floarea vârstei, mângâiere bătrânilor, găteală foarte potrivită femeilor. Psalmul populează pustii, cuminește piețele; este carte elementară de învățătură pentru cei ce intră în viață, creștere pentru cei ce înaintează în vârstă, întărire pentru cei maturi. Psalmul este glas al Bisericii; psalmul înveselește sărbătorile; psalmul creează tristețea cea după Dumnezeu; psalmul scoate lacrimă și din inimă de piatră; psalmul este lucrul îngerilor, viețuire cerească, parfum duhovnicesc. (Sfântul Vasile cel Mare. <i>Scrieri</i>, trad. Dumitru Fecioru, partea I, seria PSB, 17, 1986, p. 183–184)</p>	<p>sloboade glasul psalomului cătră Dumnezău? Pentru aceea, care bine e mai mare între oameni, aceea ne aduce cântarea psalomilor: dragostea o încinde și glasul lor împreună inimile oamenilor; psalomul gonește pre dracii și aduce pre îngerii într-ajutoriu nostru; și ni-e armă în frica nopției, în osteneala de dzua ni-e odihneală; și porobocilor – pază, tinerilor – frâmșetare, bătrânilor - mângâiere, muierilor – lume bună; pustiiile le face lăcuitoare, târgurile le face treazve; proștilor – învățătură, învățaților – temeiu, întregilor – tărie; și-i glas unul a toate besearicile: aceasta sărbătorile și adunările luminează; aceasta – căința, care-i după Dumnezău, lucrează; psalomul, din inimă împietrită izvoraște lacrimi; psalomul e lucrul îngeresc și-i slujbă sufletească <i>i pročaę</i>. Psalmul e vistiariul a toate lucrurilor bune și oglinda firei și milei dumnezăiești și-i grădina inimilor creștinești, leacul boalelor sufletești. (<i>Psaltirea 1651</i>, 2001, p. 91, 93)</p>
--	--

În *Predoslovie*, după model bazilian, traducătorul renunță la pasajul referitor la realitățile istorice pe care le descriu psalmii (ne aduce aminte de faptele istorice), dar accentul cade mai mult pe calitățile catarctice ale acestora. În plus față de textul Sfântului Vasile cel Mare, autorul *Predosloviei* adaugă epitetele *amărâtă*, *tristă*, alături de *mânioasă*, precum și verbul *mângâie*, cu aluzie la sintagma *inimă înfrântă și întristată* din Psalmul 50, versetul 19 (*Psaltirea 1651*).

În descrierea structurii și tematicii *Psaltirii*, se face referire la un alt scriitor patristic, Fericitul Ieronim (Eusebius Sophronius Hieronymus) și la lucrarea acestuia, *Commentariorum in Sophoniam Prophetam liber unus*. Probabil influențat de numele scriitorului latin, mitropolitul a scris în *Predoslovie*, *Sofronie* (p. 95), în loc de *Sofonie*. Au în comun cei doi cunoașterea limbii ebraice și utilizarea acesteia în efortul de traducere a textului sacru. Fericitul Ieronim analizase în paralel versiunea ebraică și cea grecească a Septuagintei; la comentariul capitolului 3, versetele 14–18, face observația ca diferențele în ceea ce privește începutul și finalul unor capitole sunt cauzate de diferențele de traducere

din ebraică, în greacă și latină: *Non videatur mirum, ut saepe diximus, aliter Hebraica capitula, aliter LXX Graeca videlicet Latinaque finiri. Ubi enim in sensu diversa translatio est, ibi necesse est diversa esse vel principia vel fines* (Hieronimus, 1845: 1382). A doua referire la opera ieronimiană se face la *Predosloviea lui Malahia proroc (Psaltirea 1651 [2001]: 97)*.

Comentând felul în care Cartea lui Ezdra a fost atribuită lui Malahia, Ieronim face o paralelă cu maniera de a atribui un psalm cu autor neprecizat în titlu, autorului psalmului anterior: *quod et in Psalmis diximus, qui titulos non habent, eorum esse credendos, quorum priores psalmi nominibus praenotati sunt* (Hieronimus, 1845: 1542). – *Carii psalomi n-au numele scriitorului desupra gicem că-s a celora cărora li-e scris numele la psalom de mai sus* (Psaltirea 1651 [2001]: 97). Mitropolitul marchează citatul respectiv ca atare, spre deosebire de felul în care a prezentat fragmentul preluat aproape exact din omilia baziliană. De altfel, distincția dintre citare și parafrază era încă neclarificată în secolul al XVII-lea (Benner–Tengström, 1977: 37).

Un alt scriitor patristic la care face trimitere Mitropolitul este „Sfântul Hilarie”, nominalizat de două ori în a doua *Predoslovie*. Este vorba despre Sfântul Hilarie de Poitiers (Hilarius Pictaviensis), contemporan cu Fericitul Augustin și cu Fericitul Ieronim, autor, între altele, al unui „Tratat despre psalmi” (*Tractatus super psalmos*), din care s-a inspirat Mitropolitul Simion Ștefan. Acesta oferă titlul ebraic al *Psaltirii – Tehillim*, căruia îi dă traducerea literală, „Cartea laudelor”, cu precizarea că va folosi, totuși, traducerea „Cartea psalmilor”, pentru a respecta tradiția apostolică (adică Septuaginta). Formularea autorului, *iar noi zicem cu apostolii Cartea psalomilor*, este preluată din prologul Sfântului Hilarie: *sed nos secundum apostolicam auctoritatem, Librum psalmorum et nuncupamus, et scribimus și mai jos, tot acolo, sed secundum apostolicam auctoritatem Liber psalmorum esse noscendus est* (Hilarius 1844: 233). Observațiile potrivit cărora evreii au împărțit Cartea psalmilor în cinci părți, marcate prin formularea *Amin, Amin – Fie, fie*, adică după psalmii 40, 71, 88, 105, nu îi aparțin Fericitului Ieronim, cum consideră autorul *Predosloviei*, ci sunt preluări din același Prolog al Sfântului Hilarie: *Nam aliqui Hebraeorum eos in quinque libros divisos volunt esse: ut sit usque in quadragesimum psalmorum liber primus, et a quadragesimo usque in septuagesimum-primum liber secundus, et ab eo usque in octogesimum-octavum liber tertius, et usque in centesimum-quintum liber quartus; ob quod hi omnes psalmi in consummatione sua habeant, fiat, fiat* (Hilarius 1844: 233).

Urmează o preluare greșită din textul latin. Autorul *Predosloviei* notează că a cincea parte se întinde „de la 106 până la 108” (Psaltirea 1651 [2001]: 95), ceea ce nu mai corespunde originalului hilarian: *concludatur deinde in centesimo-quinquagesimo psalmo liber quintus* (Hilarius 1844: 233).

Considerațiile privind autorii psalmilor sunt preluate din același Prolog al Sfântului Hilarie. Mitropolitul precizează doar numele autorului și combină două citate din subcapitolele 2 și 3 ale *Prologului*:

<p>De scriitorii psalomilor, așa scrie Hilarie: Mulți-s scriitorii psalomilor: că unii i-au scris David, alții – Solomon; alții, de Asaf, alții să cheamă a lui Idithom; iară alții zic că-s scriș de feciorii lui Corei; și alții să cheamă că-s a lui Moissi. Iară despre cești psalomi, carii n-au numele scriitorilor săi desupra la începenie, – ce numai ce au desupra alt tituluș, – despre aceștea acesta e obiceiul cărțurilor celor de demult: că den psalomul ce e scris numele scriitorului desupra, de acela să țin și ceia alalți, carii n-au numele scriitorului său desupra, până în cela psalom ce are alt nume desupra, a lui său scriitoriu. (ed. 2001, p. 97)</p>	<p>Sunt autem plures eorundem psalmore scriptores. Nam in aliquibus David auctor praescribitur, in aliquibus Salomon, in aliquibus Asaph, in aliquibus Idithum, in aliquibus filiorum Chore, in aliquo Moysi. (Prologus, 2) De his autem qui sine diversorum auctorum nominibus sub diversis superscriptionibus habentur, antiquorum virorum ista traditio est, quod ex eo psalmo, cuius auctor in superscriptione praeponitur, qui deinceps sine auctorum superscriptione succedunt, eius esse existimandi sunt, qui anterioris psalmi auctor inscribitur, usque in eum psalmum, in quo nomen alterius auctoris praeferatur. (Prologus 3)</p>
---	--

O altă sursă bibliografică menționată în a doua *Predoslovie* o reprezintă scriitorul bizantin Euthimius Zigabenus (numit simplu, în textul românesc, „Euthimie”), călugăr și teolog erudit de la curtea lui Alexios Comnenus (Ana Comnena 1977: 336), autor, între altele, al unor *Comentarii asupra tuturor psalmilor*, traduse în latină de Philippus Saulus, în 1573.

Euthimius Zigabenus este amintit în *Predoslovie* în subcapitolul *De scriitorii Psaltirii*, după Sfântul Hilarie și în opoziție cu acesta, deoarece are părerea tranșantă, chiar în prima frază a prefeței la *Commentarii* (Zigabenus, 1573[1864]: 42), că autorul tuturor psalmilor a fost David: *Euthimie zice că toți psalomii sânt scriș de David* (Psaltirea 1651 [2001]: 97). Referirile la prefața lui Euthimius Zigabenus se repetă, chiar dacă autorul *Predosloviei* nu mai precizează sursa. De pildă, considerația conform căreia *Mulți zic așa, că psalomii i-au strânsu la un loc Ezdra, după robia ce-au fost în Vavilon și i-au împărțit așa pre scriitori, carele în ce vreme au fost scris. Alții zic că i-au strânsu Izichiaș-Craiu* (Psaltirea 1651 [2001]: 99) este o parafrază după un fragment din aceeași prefață a lui Euthimius Zigabenus (Zigabenus, 1573[1864]: 50, 62), ca și prezentarea în rezumat, pe zece teme mari (*în ceaste 10 lucruri – εις ... δέκα κεφάλια*), a psalmilor în ansamblu. Spre deosebire de scriitorul bizantin, care prezintă în detaliu personalitatea regelui David și atrage atenția în egală măsură asupra conținutului istoric al psalmilor (Zigabenus, 1573[1864]: 50), în *Predoslovie* este subliniat rolul formator și spiritual al acestora (Psaltirea 1651 [2001]: 93–95), tot după model bazilian.

Finalul celei de a doua *Predoslovii* reia ideea enunțată la început, a originii divine a *Psaltirii*, ca parte a *Sfintelor Scripturi*, preluată de la Sfântul Pavel (II Tim., 3, 16): *destul ni-e că știm că-i scriitoriu Duhul Sfânt și-i strânsă și rânduită de oamenii Duhului Sfânt* (Psaltirea 1651 [2001]: 99). În plus, autorul (sau autorii)

adaugă un îndemn subtil la acțiune în studierea *Psaltirii*, prin parafrizarea unui fragment din *Epistola sobornicească a Sfântului Apostol Iacov, căci precum trupul fără de suflet mort este, astfel și credința fără de fapte moartă este* (2, 26): *Mai vărtos de toate pre aceasta ne-am silit să ținem înțelesul Duhului Sfânt, că scriptura fără înțeles easte ca și trupul fără suflet* (Psaltirea 1651 [2001]: 101).

Chiar dacă traducerea coordonată de Mitropolitul Simion Ștefan s-a făcut din ebraică, în română, interpretarea psalmilor este puternic influențată de tradiția profetică și mesianică inițiată de literatura patristică. Referirea permanentă la tradiția patristică greacă și latină, prin citare și parafrizare este o trăsătură esențială a umanismului european, în abordarea Scripturii (Grendler 2008: 37) și exprimă ancorarea profundă a traducătorilor *Psaltirii* de la Alba Iulia în contextul cultural al epocii contemporane.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare

- Niceta de Remesiana, 2009: *De psalmodiae bono*, V, în Sfântul Niceta de Remesiana, *Opere*. Traducere din limba latină, introducere și note de lect. dr. Ovidiu Pop, București, Editura Sophia.
- Pavel, Eugen 2001: *Carte și tipar la Bălgrad (1567–1702)*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
- Psaltirea de la Alba Iulia 1651* [2001]: Editori Mihai Moraru, Remus Onișor, Alexandra Moraru, Iacob Mârza, Eva Mârza, Mihai Gherman, Alba Iulia, Editura Reîntregirea.
- Sfântul Vasile cel Mare, 1986: *Scrieri*, trad. Dumitru Fecioru, partea I, seria PSB, 17.

Resurse electronice

- Aurelius Augustinus, 1865: *Ennarationes in Psalmos*, în *Opera omnia*, Tom IV, Editor J.-P. Migne, Patrologiae cursus completus..., Series Latina, Vol. 36, Paris. Ediție online: http://books.google.ro/books?id=52_YAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, accesat la 28.01.2013
- Eusebius Sophronius Hieronymus, 1845: *Commentariorum in Sophoniam Prophetam liber unus*, în *Opera omnia. Tomi V et VI*. Editor J.-P. Migne, Patrologiae cursus completus... Series Latina, Vol. 25, Paris. Ediție online: http://books.google.ro/books?id=jHzYAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, accesat la 29.01.2013
- Hilarius Pictaviensis, 1844: *Tractatus super psalmos*, în *Opera omnia*. Tom I, Editor J.-P. Migne, Patrologiae cursus completus... Series Latina, vol. 9, Paris. Ediție online: http://books.google.ro/books?id=cAQRAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, accesat la 26.01.2013
- Euthymius Monachus Zigabenus, 1573[1864] : *Commentarii in omnes Psalmos*, e Graeco in Latinum conversi, per R.D.Philippum Saulum Episcopum Brugnatensem, Lugduni, apud Petrum Landry. Text reproduc în *Commentarii in Psalmos Davidis*, în *Opera quae reperiri potuerunt omnia*, tom I. Editor J.-P. Migne, Patrologiae cursus completus... Series Graeca, vol. 128, Paris.

Ediție online

- http://books.google.ro/books?id=e_s9MwiOL0C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, accesat la 30.01.2013

Surse secundare

- Benner, Margareta și Tengström, Emin, 1977: *On the Interpretation of Learned Neo-Latin. An explorative study based on some texts from Sweden (1611–1716)*, Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Călinescu, G., 1993: *Istoria literaturii române de la origini, până în prezent*, Craiova, Editura Vlad & Vlad.
- Chivu, Gheorghe, 2009: *Psaltirea – de la litera la spiritul textului sacru. Considerații asupra unui manuscris moldovenesc de la mijlocul secolului al XVII-lea*, în *Text și discurs religios*, 1, Iași, Editura Universității Al. I. Cuza, p. 3–43.
- Comnena, Ana, 1977: *Alexiada*, vol. II, Cartea a XV-a, București, Editura Minerva.
- Grendler, Paul F., 2008: *Italian Biblical Humanism and the Papacy (1515–1535)*, în *Biblical Humanism and Scholasticism in the Age of Erasmus*, editor Erika Rummel, Leiden-Boston, Editura Brill.
- Mârza, Iacob, 2005: *Zenovie Pâclișanu despre raporturile românilor cu calvinismul în veacul al XVII-lea: reevaluări istoriografice*, în „Annales Universitatis Apulensis, Series Historica”, 9 / II.
- Moraru, Mihai, 2001: *Locul Psaltirii de la Alba Iulia (1651) între traduceri românești ale Cărții Psalmilor*, studiu introductiv la *Psaltirea de la Alba Iulia 1651*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea.
- Wainberg-Drăghiciu, Iuliana, 2011: *Clerici români ai veacurilor trecute, ocrotitori ai cărții tipărite pe teritoriul românesc (sec. al XVI-lea – prima jumătate a sec. al XVII-lea)*, în „Altarul Reîntregirii”, nr. 1, Alba Iulia.

Resurse electronice

- Chițulescu, Arhim. dr. Policarp, *360 de ani de la apariția „Psaltirii de la Bălgrad” din 1651*, <http://www.ziarullumina.ro/articole;1702;1;57277;0;360-de-ani-de-la-aparitia-Psaltirii-de-la-Balgrad.html>. Preluare de pe site-ul Bibliotecii Sfântului Sinod. Patriarhia Română: <http://bibsinod.ro/tag/carte-veche-romaneasca>, accesat la 10.02.2013.
- Coțac, Emanuel, *Noul Testament de la Bălgrad (1648)*, în „Oglindanet. Revistă de informație și analiză cultural-religioasă”. Ediție online: http://oglandanet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=789:noul-testament-de-la-blgrad-1648&catid=119:grand-format&Itemid=2, accesat la 1.02.2013.
- Tat, Alin, *Vox totius Christi. Psalmul 1 după Augustin și Vasile cel Mare*, în „Oglindanet. Revistă de informație și analiză cultural-religioasă”. Ediție online: http://www.oglandanet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=649%3Avox-totius-christi-psalmul-1-dup-augustin-i-vasile-cel-mare&Itemid=54, accesat la 3.02.2013
- IPS Teodosie (Macedon Petrescu), *Despre rugăciune în Cartea Psalmilor (4)*. <http://psaltirea.wordpress.com/2009/03/07/ips-teodosie-despre-rugaciune-in-carta-psalmilor-4/>, accesat la 28.01.2013.

ABSTRACT

In this study there is analyzed the impact of patristic literature on the first translation into Romanian of the Book of Psalms, in 1651, under the coordination of Simion Ștefan, the Orthodox Metropolitan of Transylvania. The translation was done from Hebrew, but the influence of the Greek Septuagint, the Latin (not necessarily the Vulgate) and the Slavic versions cannot be ignored. In the Second Introduction (Predoslovie), the Archbishop gives an erudit presentation of the origin, authorship, aims, structure, main ideas of the Book of Psalms, using – with or without specific nomination – the works of Basil the Great, Jerome, Augustine and of the less known Byzantine writer Euthimius Zigabenus. The Western manner of quotation and paraphrase is obvious, having as a result a very modern and scientific version of the Book of Psalms.

Keywords: Psalms, Romanian language, patristic literature, quotation, paraphrase.